

Československu věrní zůstali

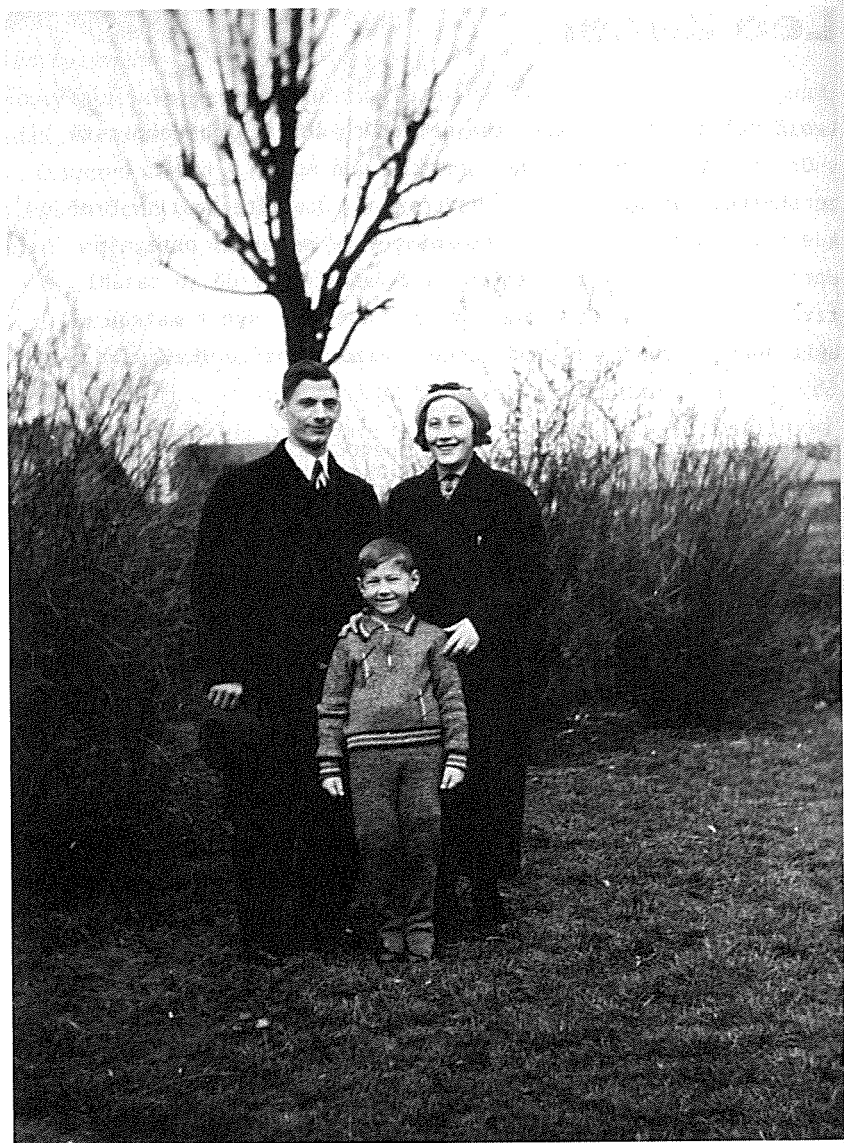
Životopisné rozhovory s německými antifašisty

Barbora Čermáková a David Weber (edd.)

Leo Zahel

Leo Zahel byl synem tajemníka německých sociálních demokratů v Opavě a Moravské Ostravě. Jako chlapec musel s rodiči ze severní Moravy odejít do vnitrozemí. Útočiště našli v Brně, kde oba rodiče získali zaměstnání a také pomáhali ostatním uprchlíkům. Byť byli přesvědčení antifašisté, tvrdě je zasáhl tzv. divoký odsun. Otec byl zatčen a uvězněn, syn s matkou byli hnáni pochodem z Brna do Pohořelic a poté do Rakouska.

Rozhovor s Leem Zahalem (nar. 1931) natočila Jana Starek dne 25.6.2007 ve Vídni.

Rodinná fotografie z parku v Opavě, 1937

Než se dostaneme k vašim rodičům, ráda bych se zeptala, jak to vlastně bylo s vašimi prarodiči.

Pamatuji si, že strýc mé matky, městský radní Karl Kristek, byl městským radním v Opavě. Byl činný v městském divadle, ale měl pracovní úraz, a proto byl časně penzionován. Svého času měl čestný hrob na opavském hřbitově. Z otcovy strany vím jenom, že otec mého otce, čili můj dědeček, kterého jsem už bohužel nepoznal, zemřel v roce 1918 na chřipku, která tehdy řádila v Evropě. Byl zaměstnancem nemocenské pojišťovny – kontrolorem nemocenské pojišťovny – a také nějak musel být činný v sociální demokracii. Nic bližšího však nevím.

A odkud pocházeli vaši rodiče?

Otec se narodil 20. dubna 1905 v Bílovci a matka se narodila 8. prosince 1910 jako nemanželské dítě jedné pokojské ve Vídni.

Váš otec byl ročník, který určitě neprožil snadné dětství, protože přišla první světová válka...

Ano, vždycky jen vyprávěl, že musel chodit bos do školy, aktovku neměl, jenom řemínky, kterými si svazoval knihy. Zlepšilo se to, až když mohl být v učení u firmy Massag, Mathias Salcher a synové, kde složil tovaryšskou zkoušku. V této době měl také první kontakty se socialistickým hnutím mládeže a s odbory, kterým pak zůstal celý život věrný.

A to bylo všechno v Opavě?

To bylo na třech místech: po mém narození v roce 1931 jsme bydleli v Přívoze, v Moravské Ostravě, v domě konzumu. Pak jsme byli v roce 1934 v Rozmarýnové ulici v Krnově, kde byl otec tajemníkem, a pak jsme byli v Opavě až do prosince 1937.

Chodil jste do německé školy?

Ano, do německé školy. Přitom byl tenkrát problém... Vzpomínám si na jeden telefonát, že otec říkal: „Tak dobře, když pro mého syna nemáte místo, dám ho do české školy.“ A vida, v německé škole pak přece místo bylo.

Bylo to dost daleko, zcela na opačném konci Opavy. Protože jsme bydleli u řeky, v domě tiskárny Vorwärts, která patřila straně, musel jsem do školy maširovat prakticky přes celou Opavu.

A jak se projevilo Hitlerovo vítězství v roce 1933? Bylo možné pozorovat v Opavě změny?

To mi není známo, vím jenom, že v roce 1937 na podzim musel být sekretariát sociálních demokratů v Opavě uzavřen, protože henleinovci měli co mluvit a činnost strany byla prakticky velice, velice omezená. A to právě pak otec začal hledat místo. Straně se podařilo zprostředkovat mu v Brně místo soustružníka v První brněnské strojírenské továrně. A tak jsme se přestěhovali do Brna, v prosinci 1937. Otec jel napřed v prosinci 1937, rodina přišla za ním.

Měl váš otec v 30. letech kontakty s uprchlíky, kteří prchali před hitlerovským režimem do Československa, resp. později, po únoru 1934, kontakty s uprchlíky z Rakouska?

Ano, je třeba poznamenat, že otec ve své funkci sociálnědemokratického tajemníka zařizoval například četbu z díla dělnického básníka Josefa Luitpolda Sterna a měl styky s pozdějším prezidentem dolnorakouské dělnické komory Josefem Bleuelem.

A otec pak našel, jak jste se zmínil, v Brně od určité doby práci...

Ještě byly dvě věci, které je třeba zmínit. Jednak, že měl jako učeň těžkou operaci žaludku, tedy resekci žaludku, takže musel jíst poměrně málo, ale za to častěji. A jednak, že právě jeho činnost ve zbrojním podniku, čímž se První brněnská strojírenská továrna stala, byla tak důležitá, že

byl osvobozen od schopnosti sloužit ve válce. A díky tomu pak mohl dále vykonávat svou činnost, ale musel dělat v částečně oddělené, klimatizované místnosti speciální práci, nějaké vysoce citlivé části výzbroje. Dále – to muselo být asi tak roku 1942, 1943 – byl poslán na mistrovský výcvik, školení, a pak převzal soustružnickou dílnu v brněnské strojírenské továrně, později v královovské strojírenské továrně, s třiceti českými dělníky pod sebou. A tu pak vedl... řídil prakticky do konce, do roku 1945, tedy až ho počátkem května sebrali na ulici.

Existovaly formy odboje i v podniku, kde pracoval?

Bylo to tak, že se stále vyskytovaly v podniku sabotáže. A když otec přišel domů značně vynervovaný, což bylo každé dva tři měsíce, už jsme věděli, že byl zase předvolán k vedoucímu provozu, kde byl vyzván, aby řekl, kdo extrémně sabotuje, aby konečně prozradil jména, že jde také o jeho hlavu. A nato se vrátil do dílny a upozornil dělníky, že mají sabotovat jemněji, ne tak nápadně, přičemž se pak počet zmetků trochu snížil, a vedoucí provozu byl opět spokojený – ale právě na dva tři měsíce. Tak se problém stále opakoval, že.

Poslouchali jsme částečně rádio Londýn, s tím typickým „bum bum bum bum... Volá Londýn, volá Londýn, posloucháte zprávy v německém jazyce“, a jednak také švýcarský vysílač Beromünster, který objektivně přinášel jednak zprávy spojenců a zprávy německého wehrmachtu.

To bylo ovšem velmi nebezpečné.

To bylo nebezpečné, ale jak řečeno – pod námi byl stranický lokál NSDAP a nad námi bydleli Češi, ti byli důvěryhodní, a nehrozilo tedy nebezpečí, že by nás nějak udali.

Ještě je třeba zmínit, na co si vzpomínám. Jednoho rána jsem šel ven, vedle domu jsme měli rampu ke skladu sudů s likéry v druhém sklepe pod domem a tam ležely listky velké asi deset krát deset centimetrů, na kterých

byl prasklý hákový kříž s písmenem V, které to prasknutí způsobilo. To znamená – já se tedy domnívám –, že ty lístky ztratil někdo z ilegální tiskárny a předpokládám, že v tom podzemním sklepeč, v druhém sklepeč dole, byla možná ilegální tiskárna. Tedy to je... Proč by se jinak ty lístky tam dostaly? Ležely na cestě k východu z hlubokého sklepa na ulici, tak pět šest lístků formátu deset krát deset.

Měla vaše matka v té době ještě nějakou práci, nebo se starala o domácnost?

Matka byla nasazena ve válečné službě, a to u firmy Roučka, nahoře ve Slatině, v bezprostřední blízkosti brněnského letiště. Musela tam tedy denně autobusem od nás pryč, zastávka byla hned u nás u mostu, protože tam byla také železniční stanice Černovice a měla tam také zastávku tramvaj číslo čtyři, která zatáčela do Juliánova. Maminka tam musela jezdit každý den.

Vy jste chodil během války do školy v Brně?

Chodil jsem do reálného gymnázia, a sice byla škola hned vedle nádraží, dosud existuje, tu školu jsem viděl. Jezdili jsme vždycky tramvaj číslo čtyři, respektive také desítkou, která přijížděla z Líšně. Dřív byla líšeňská železnice na páru, během války pak byla zastavena a elektrifikována. A my jsme pak museli čtyřkou, v Brně jsme museli u hlavního nádraží přesehat na jedničku nebo šestku směr Pisárky. A když jsme jeli tou jedničkou nebo šestkou, které měly otevřené plošiny, tak jsme byli příliš líní, abychom šli kousek pěšky, a tak jsme v zatáčce doprava, kde tramvaj jela pomaleji, vyskakovali a u vrat školy stával profesor tělocviku a říkal: „No, pánové, copak to zas je?“ Zase z toho byla poznámka.

A jaké byly poslední dny války, vzpomínáte si na to?

Poslední dny války jsme byli většinou ve sklepeč. A tím že ten sklep byl takový dobrý, dvě patra do hloubky, byli tam také lidé z okolí. Bombových

Setkání mládeže ve Fulneku, kterého se účastnili

útoků samozřejmě přibývalo, už jsme slyšeli dělostřelbu. Jednoho dne jsme byli ve sklepě, to bylo pak ten poslední den... Před domem na rohu Školské ulice byl zákop s kulomety, to jsme slyšeli kroky, jak někdo šel ještě do toho zákopu, padly ještě dva tři výstřely, pak kroky, které se vzdalovaly, a klid. A pak vyšel jeden z obyvatel domu, Čech, který byl svého času v první světové válce v ruském zajetí, a tak uměl ještě rusky, vyšel ven a vrátil se s dvěma sovětskými vojáky, jednomu bylo ke třiceti a druhý byl mladší. Ten první musel být od gardy, měl třpytivé části uniformy, všechno tedy naleštěné, docela picco bello, a ten ukazoval mapu a měli jsme mu říct, kde jsou. Ta mapa byla velmi podrobná, ukázali jsme mu: Na tomhle rohu jste, roh Školské ulice, a on řekl „charašo“. „Chcete něco napít?“ Měli jsme tenkrát takovou náhražku limonády, která byla kapku cítit po alkoholu, a tu jsme mu nabídli, a ne jen „voda“, jen čistou vodu. Tu taky pak dostali a po chvílce se rozloučili. Šli tedy dál.

Na základě toho „voda“ jsem šel se džbánem vody z vodovodu ven. Bylo to tak, že jsme v hlavním vchodu na rohu Školské a Olomoucké ulice měli druhý vchod, vedle vjezdu do továrny. Tam na rohu Olomoucké ulice jsem se postavil s tím džbánem vody před železná dvířka, a jak projíždělo vojsko, chtěl jsem jinému sovětskému vojákovu nabídnout vodu. Ale to už nebyly „fajnové“ typy. Ten mi hned hodil džbán s vodou na hlavu a chtěl vodku. Nato jsem samozřejmě hned utekl, no.

Pak následně vtáhli komisaři. Ti se pak obyvatel ve sklepě jednotlivě vyptávali. Svého času měl ještě wehrmacht klíče od prvního patra, kde byl sklad potravin, to samozřejmě vojáci nemohli za tak krátkou dobu spotřebovat. A protože měl otec klíče, řekl tomu komisaři, že tu jsou ty věci, a dostal příkaz rozdělit potraviny z prvního patra obyvatelům ve sklepě. Tak jsme pak měli naložená vejce, kostkový cukr, margarín, hlavně mouku a tyto věci jsme pak rozdělili obyvatelům, kteří byli v té době ve sklepě. Ti se pak vrátili do svých domů.

Co se odehrálo, když byl váš otec zatčen?

Jednoho dne šel ráno normálně do práce. A my jsme se o věcech, které postihly Němce, taky moc nedověděli, protože jsme tu byli sami pro sebe, protože Němci už byli v dubnu všichni evakuováni. Tedy všichni moji spolužáci se svými rodiči atd. A my jsme si mysleli, v domě, kde je tolik českých partají...

Otec šel ale začátkem května, muselo to být asi 6. nebo 7., před návštěvou prezidenta Beneše v Brně, zase normálně do práce. Vyjde ven z domu, mladík s červenou páskou na rukávě ho zastaví a ptá se, jestli je Němec, a když odpověděl německy, byl ihned odpovědí pohlavek, protože neodpověděl česky. A musel pak pochovávat mrtvolky, přičemž nevěděl, jestli to byli zabití, nebo sebevrazi. Dovedli ho na policejní stanici a pak poslali do Kounicových kolejí.

Přišel do tábora, i se svým průvodcem, a jeden z prvních, kterého vidí, se ho hned ptá: „Pane mistr, co tu děláte vy?“ Byl to jeden z jeho třiceti dělníků ze zbrojního závodu. Řekl mu: „Mě se neptejte, zeptejte se tamhletoho mladého muže.“ To byl tedy problém. A jak byl pak koncem dne apel a asi padesáti lidí se ptali, kdo nebyl členem NSDAP, vystoupili z těch padesáti z řady jen dva, otec ještě s jedním. A protože byl vyučený zámečnický a nástrojař, dostal příšerný úkol: opravit všechny zámky u cel, které SS rozstříleli. Mohl se tedy pohybovat poměrně volně.

Intervenoval za něj někdo z bývalých soudruhů či kolegů?

Matka jistě zkoušela různé věci, ale co přesně dělala, mi není bohužel známo, ne... Bylo to ale tak, že právě sociálnědemokratické nebo křesťansko-sociální svědectví tenkrát moc neplatilo, to byla otcova smůla.

A jak žil pak další měsíce, co dělal? Zmínil jste se, že se mohl poměrně volně pohybovat.

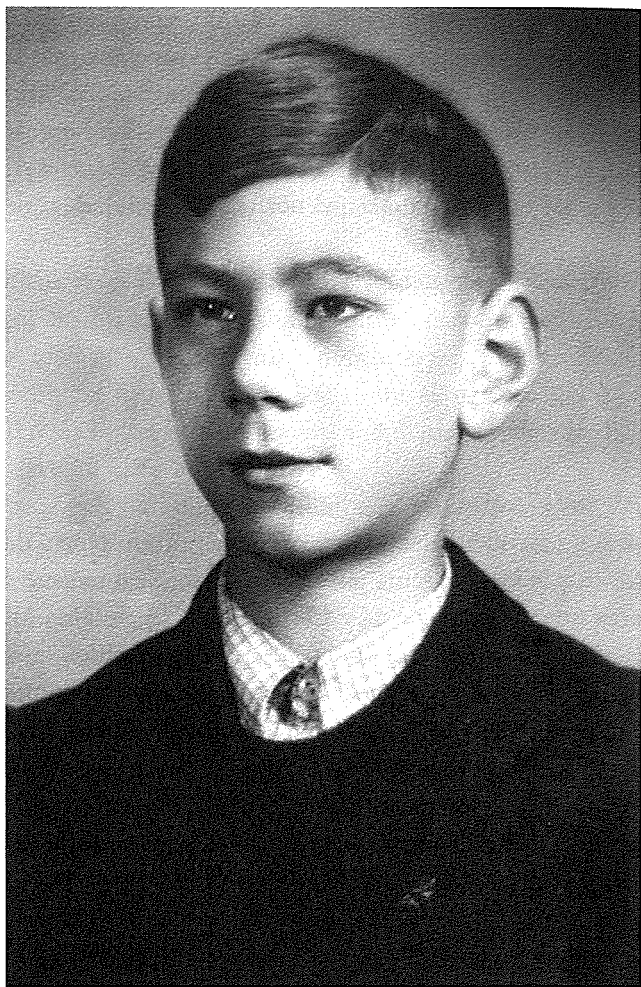
No, byl v táboře, v táboře. Podivné bylo, že někdy v září, řekl, že se ho ptali: „Pane Zahel, můžete už být propuštěn, ale nevíme, kde bydlíte.“

A to byla pro mne a pro něj patrně také velice divná otázka, protože při zatčení zapsali i jeho adresu bydliště. A řekl na to: „Byt mám v Olomoucké ulici 38.“ Pak to ale trvalo až do 8. listopadu, to propuštění. Ještě se musím zmínit, že ta rodina, která bydlela nad námi... Viděli na ulici náš kuchyňský nábytek a zeptali se, že by si ten nábytek rádi koupili. Na to dostali odpověď: „Ne, to patří národnímu výboru, to je společné, všechno už je zadané.“

Když byl váš otec v prvních květnových dnech zatčen, změnila se radikálně situace i pro vaši matku a vás.

Ano, matka musela vykonávat nucené práce. Pokud vím, muselo to být v nějakém zahradnictví. A když vešlo ve známost, kdy přijede do Brna prezident Beneš, byli dopoledne muži, ženy i děti německého jazyka také internováni. My muži zvláště a ženy a děti ve školách. Já se svou skupinou – byl jsem velký, tak mě pokládali za „dospělého“ – jsme byli odvezeni do pískovny u Černovic, a sice byly tam štolky, které si nechali udělat zámožní Brňáci. Šly hluboko do skály a každé dva až tři metry byly vpravo i vlevo kóje s lavičkou uvnitř, pevně zajištěné proti pumovým útokům. Tak se mohli lidé z města chránit před pumovými útoky. Do těch kójí nás nacpali deset a já, protože jsem byl nejmladší, jsem dostal výsadu: směl jsem si na tu dřevěnou lavici lehnout a spát.

Ráno nás dovedli na nucené práce. Na stravování si už nepamatuji, musím otevřeně říct. Odvedli nás pak ke Svitavě. Tam byly železniční nosníky na železničním mostě na trati Brno-Praha vyhozeny do povětří. Jeden nosník visel z poloviny do Svitavy. Na břehu byla velká hromada žulových dlažebních kostek a z těch jsme pak museli stavět ostrov ve Svitavě. A když byla práce hotová, narovnali sovětští ženisté pomocí kmenů most. Druhý den, když byla práce hotová, jsme byli přiděleni k zasypávání trychtýřů po bombách, které byly na kolejích – tam se používaly prostě jen dvě tyče a na nich přitlučeno čtyři až pět prken.

Gymnazista Leo Zahel, Brno 1943

Na to jsme museli nasypat zem a s nosiči, chlapy jako hora, zasypávat trychtýře po bombách a granátech. Byl jsem přidělen nejdřív k nosičům, ale když si spoluvězni všimli, že mi to je zatěžko, přidělili mě k házení lopatou, což sovětsí dozorcí tolerovali. Když jsem se pak pokusil dát si trochu méně země na ta nosítka, řekl jeden: „Nět, stoj, davaj, davaj.“ A nechal mě zase naházet na nosítka plný náklad.

Promiňte, smím se zeptat, řekl jste sovětsí dozorcí. To byli sovětsí vojáci?

Ano, ano.

A kde byli Češi?

Ti byli v táboře.

Pak jste byli propuštěni?

Ano, to znamená, matka byla pak opět propuštěna a dotazovala se: „Jak to, že můj syn, kterému ještě není čtrnáct, je u nuceně pracujících? Muži mají nuceně pracovat až od čtrnácti let.“ A dosáhla toho, bylo to večer, ještě si vzpomínám... Pracovali jsme při světlometech na zasypávání těch trychtýřů. Přišla mezi devátou a desátou hodinou. „Leo, Leo!“ jsem uslyšel. Most se ještě kymácel, a ačkoliv byla matka jinak bázlivá, volala na mě: „Mám tvé propouštěcí papíry!“ A tak jsem pak byl propuštěn.

A jak to bylo dál? Najednou jste byl konfrontován se situací, že jste měli oba opustit město i zemi.

Konfrontován tak dalece ne, protože matka byla na nucených pracích a já jsem si jako dítě v tomto ohledu nedělal žádné myšlenky. V domě jsem měl jednoho českého kluka, který byl o tři roky mladší než já, a s tím jsem si celý den hrál a povídal. Měli jsme dřevěnou stavebnici Matador a na tomto základě jsme si dobře rozuměli. A pak přišel ten 30. květen, který znamenal velký přerýv.

Odpoledne okolo druhé hodiny někdo klepal na dveře. Otevřel jsem a tam stál přede mnou zase mladík s červenou páskou na rukávu a s nasazeným bajonetem a řekl: „Hlásit se v osm hodin na policejní stanici.“ No dobře, vzal jsem to na vědomí. Matka pak přišla kolem půl třetí či ve čtyři domů, i když měla pracovat do šesti. „Musíme všichni do nějakého tábora, tam se bude zkoumat, kdo byl nacista. Nacisti půjdou do Německa, my můžeme zůstat.“

A podle toho jsme si také zabalili věci: tedy kilo kostkového cukru, sklenici se sádlem, bochník chleba. Vzali jsme si s sebou přikrývky, polštáře také. Dost teplé oblečení, protože v noci bylo ještě dost chladno, na rozdíl od teplot, které tu jsou teď, a hlásili jsme se pak na policejní strážnici - to je teď malý krámek, dosud existuje. Byli jsme zaregistrováni a matka musela odevzdat klíče.

Na druhé straně jsme pak stáli na ulici a hnali nás dál. Nu, směrem jih, divili jsme se, proč, kde je ten tábor? Příštího dne... Měli jsme... dva malé kufry převázané provázkem a batoh. Matka měla dvě tašky. Ty provázky moc řezaly, tak jsme kufry otevřeli a část věcí jsme vyhodili do příkopu, abychom si ulehčili, tam už ležely různé věci. Mnoho věcí tam leželo. Když jsme cestou chtěli pomoci někomu, koho jsme viděli ležet v příkopu, hned se na nás hlídka rozkřikla: „Neviděls ještě zdechlýho, neviděls mrtvolu?“ a hnali nás dál. Jednou jsme byli už opravdu zcela vyčerpaní, sedli jsme si na kraj silnice, na co už nevím, asi to byl nějaký kmen.

Najednou stál před námi zase někdo s rudou páskou na rukávě a puškou a já jsem si myslel, to je teď naše poslední hodinka, protože jsme náhodou slyšeli zezadu střelbu. No a ten jen řekl: „Jen zůstaňte se synem sedět, já vás znám od firmy Roučka, byl jsem v kuchyni a u výdeje náradí, já vím, že jste byla vždycky proti nacistům. Dokud tu mám dozor já, těchhle deset minut tu můžete zůstat, ale pak musíte dál.“ To tedy byl záblesk lidskosti v tom všem nelidském. A pak jsme šli dál.

Ráno nás pak hnali dál do Pohořelic na hřiště a tam zase začalo hledání cenností, to znamená, že jsme museli zase otevřít kufry a batohy. Všechno nám prohrabali, vzali nám prsteny, hodinky, snubní prsteny, všechno, co mělo nějakou cenu. A matka slyšela ale vpředu, na trochu vyvýšené části, něco říkat německy a šla tam. Tam byl stůl se dvěma lidmi, z nichž jeden mluvil německy, tak šla tam. Měla u sebe oba stranické členské průkazy Německé sociálnědemokratické dělnické strany, polepené až do září 1937 v Opavě, ukázala je a řekla: „Tedy my jsme přece protivníci nacistů, proč musíme tady s sebou?“ Načež ten německy mluvící komunista řekl: „Nás to nezajímá, nejste komunisti.“ Tím ta kapitola pro nás skončila.

Hnali nás pak dál a večer, to už bylo 31., tedy mé čtrnácté narozeniny... jsem mohl proklouznout v Drasenhofenu přes hranice. Byla už tma a stráže, české stráže, střílely do vzduchu světlice a loučily se s námi: „Teď se jde domů, k vašemu Hitlerovi!“ Vyčerpáni jsme pak padli v Drasenhofenu do příkopu. Nejdřív jsme si vydechli, byli jsme rádi, že máme svobodu.

Matka měla štěstí, vůbec jsme měli štěstí, vzali jsme si s sebou také čtyřlitrový rendlík. Zatímco ostatní spolutrpicí jedli částečně ovoce a brambory z hladu syrové a tím dostali úplavici a průjem, my jsme všechno, pokud to bylo možné, v rendlíku povařili a neubližovali jsme tak žaludku a střevům. Mnoho lidí cestou zemřelo na tyto nemoci, že z hladu jedli syrové věci. V Drasenhofenu dosud existuje velký hřbitov lidí, kteří pravděpodobně z radosti, že se dostali za hranice, to nezvládli a umřeli.

A během tohoto pochodu z Brna do Drasenhofenu, vzpomenete si na situace, kdy čeští dozorcí používali proti vyháněným násilné útoky nebo...

Přímo jsem nic neviděl. Viděl jsem jenom oběti, tedy stále znova lidi, kteří leželi bez hnutí v příkopu. Jak jsem řekl, když jsme jednou chtěli s matkou pomoci, řekli nám: „Neviděl jsi nikoho zdechlýho?“ To by by-

Bruna
Maschinenbau - Gesellschaft m. b. H.
Brünn - Königsfeld

Werk - Ausweis

Závodní průkazka

Nr 566

Name ^č Zahel Leo

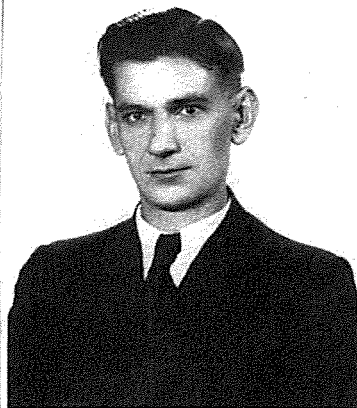
Jméno

geboren am 12.4.1905

Narodil se dne

in Wagstadt .

v

lo... Někdy to tam vzadu bouchlo, to jsme si vždycky trochu pospíšili, tak nás osud nedostihl.

Měli jste nějakou možnost vyřídit otci, že možná budete muset opustit město, mohl to někdo otci říci?

To mi není známo, ne.

A začínali jste to chápat až příštího dne, když už jste byli mezi vyhnanými, že patrně nebudete smět zůstat v Brně?

No, jak už jsem řekl, prakticky nám to přišlo pravděpodobně na mysl až od Pohořelic a to nám někdo řekl: „Nic nám do toho není, nejste komunisti.“ Přitom jsme měli štěstí, že jsme měli jednu známou s tříletou holčičkou, která bohužel po cestě v kočárku umřela - jenom jako mrtvolka přešla hranici... Byla to paní Zemanová, která měla obchod se smíšeným zbožím v Brněnské ulici, kde její syn chodil do gymnázia o třídu výš než já, a ta řekla: „Víte, paní Zahelová, ve Vídni mám vdanou bývalou služebnou, už jsem s ní navázala kontakt a můžu se u ní ubytovat. Můžete jít se mnou, nemusíte do tábora.“ A to bylo naše štěstí, pak jsme se dostali přes hranice. Vzpomínám si - muselo to být ve Wolkersdorfu -, že nás velice, velice zaujala vůně pečených brambor. Jak jsme tam přišli, tak tam byl veliký kastrol plný pečených brambor, ale když jsme tam přišli, už nic nebylo. A pak se říkalo, že přijede vlak do Vídně. Šli jsme na nádraží a stály tam dva vagony, pokud si vzpomínám, a ty jsme obsadili. Měli jsme už lokomotivu, páru, ale těsně před odjezdem přišli sovětští vojáci a lokomotivu zabavili, odpojili a zabavili. Ale železničáři, ti rakouští, byli chytrí. Měli v depu prastarou lokomotivu a v té ještě zatopili, a tak jsme jeli kousek dokonce železnicí směrem Vídeň. Paní Zemanová byla stále s námi. Pak jsme šli zase dál pěšky, pokud vím, přišli jsme 6. června do Vídně a museli jsme se hlásit ve Floridsdorfu. Bylo to blízko velkého kostela, který stojí uprostřed Floridsdorfu, a jak jsem řekl, paní Zemanová řekla: „Pojďte se

mnou.“ A my jsme udali adresu Engerthstrasse, ve dvacátém okrese, a šli jsme pak s paní Zemanovou přes floridsdorfský provizorní most. Mostní oblouky byly vyhozené do povětří, ležely ve vodě a ruští ženisté udělali přechod přes Dunaj ze dřeva. Nechávali jít lidi střídavě směrem do města a z města. Přišli jsme pak k rodině, jméno už mi vypadlo, a tam řekli: „Tedy paní Zemanová u nás může zůstat, ale tři osoby do našeho malého obecního bytu přijmout nemůžeme. Ale sousedka naproti má také byt a ta má své lidi ještě někde na cestě. Zeptáme se, jestli vás přijme.“ A ta nás přijala, mou matku a mne.

A když jste – jestli se ještě smím krátce zeptat na Drasenhof – když jste tam přišli, byla tam rakouská stráž, nebo tam byla...?

Hranice byly, ale nechali nás projít, na nic se neptali. Viděli tu bídu, a tak nic nepodnikli.

Jaký druh dokladů jste tenkrát měli a jakou státní příslušnost?

Pokud si vzpomínám, matka měla dokonce ještě československé občanství, měla pas, myslím. Ale pak v Rakousku se zjistilo na základě spojenců, že tedy jako vyhnanci jsme bez příslušnosti, ne? To byl problém. Oba bez příslušnosti a také ne displaced persons, které podléhaly spojencům, nýbrž quasištvanci.

Jak to pak vypadalo během těch prvních dní?

Manžel bývalé služebné paní Zemanové byl sociální demokrat a přišel jednou s novinami, ve kterých stálo, že z Československa byli vyhozeni jenom nacisti. Musel to být list Neues Österreich, který tenkrát po válce vydávali spojenci. Matka měla s sebou stranickou legitimaci a prohlásila: „To si nedám líbit!“ a šla na stranický sekretariát. To způsobilo, že jsme dostali potravinové lístky, což bylo v té době velmi důležité, a tím byla věc pro nás v podstatě vyřešena.

Pak jsme si řekli: „Musíme dál.“ Matka měla nevlastního otce a nevlastní sestry u jižního dráhy, takže jsme usilovali získat povolení k jízdě vlakem. Šli jsme na stranický sekretariát v Löwelstrasse k tehdejšímu ústřednímu tajemníkovi Erwinu Scharfovi, který se později odštěpil a stal levicovým socialistou. Seděl v zelenohnědé uniformě u stolu a maminka mu přednesla záležitost. Dal nám pak s sebou psaní, kvůli spojení rodiny jsme museli jet do Ternitzu.

Pak jsem se jednoho dne vydal přes popraskaný most přes Donaukanal k Jižnímu nádraží. Nádraží bylo také rozbombardované, stál jenom jeden dřevěný barák jako pokladna a výdejna jízenek. Zařadil jsem se do fronty a přede mnou byl nějaký komunistický funkcionář. Železničář si prohlédl jeho psaní a řekl: „Je mi líto, žádné spojování rodin. Nemůžu vám dát žádné jízenky.“ No a ten nadával jako špaček a pokoušel se přimět sovětského vojáka, aby ho podpořil, ten ale nereagoval, takže pak musel jít dál. Teď jsem samozřejmě s třesoucíma rukama předložil svoje psaní a myslel jsem si: „No servus, když ani nějaký komunista nedostane jízenku, jak ji mám dostat já?“ Ale železničáři jsou tradičně sociální demokrati, to pravděpodobně pomohlo, a dostal jsem dvě jízenky.

No, tak jsme jeli do Ternitzu, kde matčin nevlastní otec, děda Pichler, pracoval u firmy Schoeller-Bleckmann. Byl u vyhřívacích pecí - velké ocelové kokily, které vyráběl Donawitz, se totiž vozily do Ternitzu a musely být před dalším zpracováním ohřáté na přesnou teplotu. A tuto zodpovědnou pozici měl můj nevlastní dědeček, děda Pichler. Stál tedy před pecí a dbal na to, aby tyhle kokily měly správnou teplotu, aby se mohly dál zpracovávat, válcovat a tak. Děda šel prostě ke svému starostovi a řekl: „Pane starosto, je tady má dcera z Brna a její syn.“ Následek byl, že jsme dostali hned rakouské potravinové lístky, což bylo také naše štěstí. Matka byla v závodní kuchyni, což bylo samozřejmě dobré, protože měla vždycky dobrou stravu. I mně řekli, že by potřebovali další síly na loupání brambor. Tak jsem také šel do závodní kuchyně k loupání

Pracovní a internační tábor č. 3
Brno-Bohunice

Bohunice 8. listopadu 1945.

Č. 753/45

P o t v r z e n í

Velitelství internačního a pracovního tábora v Brně-Bohunicích potvrzuje, že dnes byl propuštěn na příkaz referenta pro bezpečnost v Brně, kde internovaný Zahel Leo, nar. 12.4. 1905, poněvadž byl antifašistický výborem pro Velké Brno uznán antifašistou.

Ze:

Velitel tábora:

Guertel

brambor. Tedy byl to veliký kotel s padesáti litry vařených brambor, to veliký padesátilitrový kotel plný vařených brambor a já jsem musel ty horké brambory oloupat a pak nakrájet, zčásti na bramborový salát. Anebo loupat syrové brambory na vaření jako přílohu. Bylo důležité, že jsme dostávali jídlo, tenkrát v červnu 1945.

No a maminka pak v červnu nebo červenci řekla: „No jo, ale není dobře, že tu zůstáváme. Ty musíš dál do školy.“ Tam nebylo žádné gymnázium, tak jsme se hleděli dostat se zase do Vídně. Šli jsme do Rahlsgasse v šestém okrese, to byla ohlašovna pro všechny vyhnané. A jak tam stojíme ve frontě, potkáme tam paní Schusterovou, která svého času také bydlela v Moravské Ostravě v Přívoze v domě konzumu. Byli to Rakušani a vrátili se do Vídně. A paní Schusterová povídá: „Copak tady děláte vy?“ „No co,“ řekla maminka, „vyhnali nás.“ „Vy ale nemusíte do tábora,“ řekla ona, „jak jsme byli my u vás, tak jste nás hodně chránili, můžete teď ke mně do bytu.“ Bydlela ve Weggasse. Tak jsme pak zůstali u paní Schusterové, jejíž oba synové a manžel byli pohřešováni v Rusku, tedy on byl...

No a pak jsem byl přihlášený do školy, problém byl kvůli podivnému sdělení, že zase můžeme zpátky, když jsme nebyli nacisti. Neměli jsme s sebou žádné podklady o mé školní docházce, museli jsme tedy ve Vídni obtížně vyhledat dva profesory, kteří mi potvrdili, že jsem byl na střední škole. Našel jsem profesorku angličtiny a profesora biologie, který potvrdil, že jsem byl na gymnáziu ve čtvrté třídě. S těmi papíry jsem pak šel do sedmého okresu, tedy do školy, přihlásil jsem se a musel jsem dělat přijímací zkoušky.

Bylo to potom tak, že Rakušani museli platit na gymnáziu školné, 800 šilinků měsíčně, a cizinci trojnásobek, 2400 šilinků za měsíc. To bylo září nebo říjen a maminka řekla: „Ty, už nemáme žádné peníze.“ Byla pomocnou dělnicí u jedné firmy. Tak jsem šel zase ze školy pryč. Stal jsem se pomocným dělníkem u téže firmy, kde byla matka. A 25. listopadu

1945 v osm hodin večer zaklepal někdo u paní Schusterové na dveře a u dveří stál otec se dvěma kufry. Byl úplně v pořádku. Otevřel kufry a nám málem vypadly oči z důlků. Jeden kufr byl plný chleba. „No copak je?“ povídá, „nemáte hlad?“ – „Jak to hlad?“ – „Aha,“ povídá, „proto na mě tak divně koukali, když jsem to ve vlaku otevřel, dva bochníky jsem jim daroval.“ – „Máme tady tedy hlad.“ No, málo peněz...

Můžete mi prosím povědět, co víte o tom, jak došlo v Brně k propuštění vašeho otce a jak to pak bylo v Brně od jeho propuštění až k jeho... Bylo to vyhoštění, či jak to proběhlo?

Jak jsem řekl, byl od 8. listopadu do 24. nebo 26. u jedné rodiny, myslím u Bezdomových, ti u nás svého času bydleli o poschodí výš.

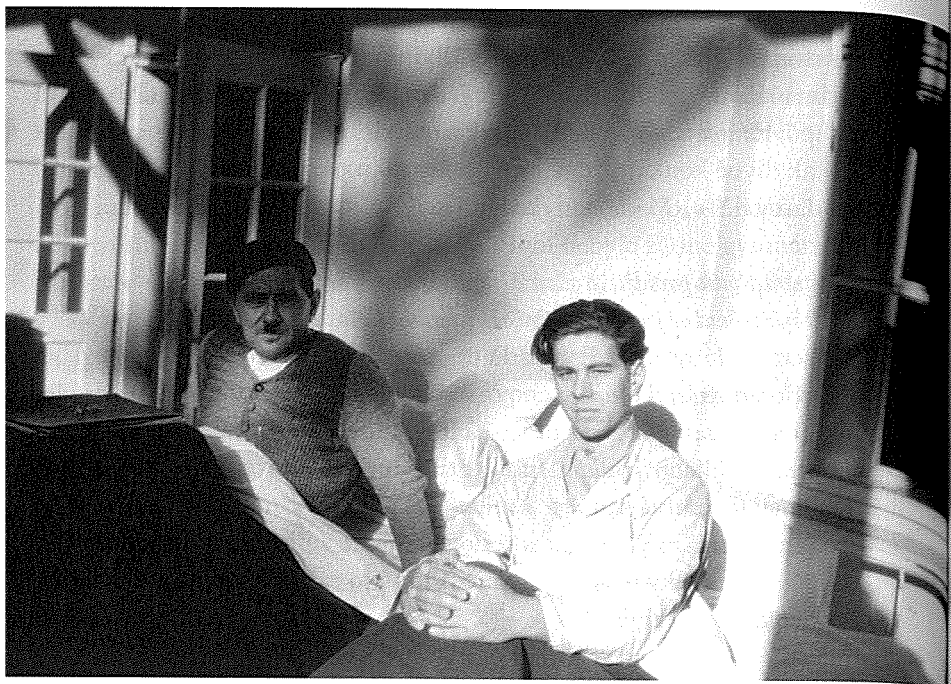
Vím jenom, že když byla práce s těmi zámky hotová, že měl potom se spoluvězni skličující práci. Museli totiž na policejním ředitelství, vyprávěl, pokud si vzpomínám, museli tahat těžký dubový nábytek z přízemí do druhého patra, z druhého patra do prvního a z prvního patra pak házet na dvůr. Prakticky tedy ty věci ničit. Proč to tak bylo, nemohl vypátrat. Tomu tedy nerozuměl.

A odkdy, když pak přišel do Vídně, se pak mohl u sociálních demokratů...?

Hlásil se tenkrát, byli jsme v Ottakringu, u sociálních demokratů. A ti řekli: „To je moc pěkné, že jsi tam u nich byl funkcionář, ale my v současnosti žádné funkcionáře nepotřebujeme.“ A tak pak šel k jedné firmě jako nástrojář, k firmě Orth. Ta vyráběla odznaky a poháry v šestém okrese, ve Schmalzhofgasse.

A jak potom váš otec žil?

Byla to smůla, protože už na jaře roku 1946 měl srdeční infarkt a musel na tři měsíce do nemocnice... To znamená, že se bohudík úplně uzdravil, ale tragické to pak bylo od roku 1947, to dostal tuberkulózu kolenního kloubu a byl odvezen do nemocnice. Na jaře 1949 musela následovat amputace

Leo Zahel s otcem v Rakousku, 1950

celé nohy, až na pahýl kosti na levé noze dlouhý deset centimetrů. Tak skončila levá noha. Firma mu ale zachovala jeho místo. Když potom zase mohl, měl pracovní židli, vsedě mohl u firmy pracovat dál.

A vaše matka měla v té době už také práci?

Matka... matka pracovala jako pomocná dělnice, tedy stále, aby mohla platit moje školné. V roce 1947 jsme už dostali státní občanství.

A mluvili vaši rodiče někdy o tzv. staré vlasti? Nebo bylo toto téma tabu?

Skoro ne... skoro ne.